

Tampereen ammattikorkeakoulu

AMMATILLINEN OPETTAJAKORKEAKOULU

Opettajankoulutuksen kehittämishanke

Vaihtoehtoiset vedostusmenetelmät
valokuvauksessa ja taidegrafiikassa

Jalo Porkkala

2008

PORKKALA JALO: Vaihtoehtoiset vedostusmenetelmät valokuvauksessa ja taidegrafiikassa, erikoistumisopinnot 2008

Tampereen ammattikorkeakoulu

Ammatillisen opettajakorkeakoulun kehittämishanke 26 s + 11 liites.

Ryhmän opettaja Kaarina Ranne

Huhtikuu 2008

Asiasanat: valokuvaus, taidegrafiikka, grafiikka, vedostusmenetelmät

TIIVISTELMÄ

Kehittämishanke selvittää prosessia, jonka lopputuloksena laadittiin Satakunnan ammattikorkeakoulun *Vaihtoehtoiset vedostusmenetelmät valokuvauksessa ja taidegrafiikassa* –erikoistumisopinnojen opetussuunnitelma (liite). Tavoitteena oli ottaa käyttöön erilaisia käsityönä toteutettavia, osin jo unohtuneita, historiallisia ja vaihtoehtoisia valokuvauksen ja taidegrafiikan vedostusmenetelmiä täydennettynä nykypäivän laitteilla ja digitaalisilla tekniikoilla.

Hanketta on valmisteltu alustavaa tutkimustyötä tekemällä. Tutkimuksessa on kartoitettu mahdollisuuksia harjoittaa ja opettaa kyseisiä menetelmiä Suomesta hankittavilla materiaaleilla nykypäivään sovellettuina. Suomessa aiemmin tehtyjä samansuuntaisia tutkimuksia (joita ei juurikaan ole) on selvitetty. Näissä prosesseissa käytettävien materiaalien hankintamahdollisuuksia on myös kartoitettu.

SAMKin kuvataiteen koulutusohjelma on Kankaanpään taidekoulun perustamisen ajoista lähtien profiloitunut perinteisten kuvataiteen muotojen kouluttamiseen; käden taitoa, käden ja silmän yhteistyötä painotetaan. Tämä hanke käsityötaitoineen ja vahvasti perinteeseen tukeutuen, unohtamatta uusintakaan teknologiaa, sopii erinomaisesti Kankaanpään koulutusprofiiliin. Lisäksi muualla maassa tämän aihepiirin tutkimukseen pohjautuvaa opetusta ei ole saatavilla.

Hankkeen myötä kertyvä osaaminen tarjoaa mahdollisuudet taideopetuksen ja taiteen ammatin harjoittamisen sisällölliseen kehittämiseen siten, että historiallisesti arvokas tieto ja menetelmät tuodaan ammattitaiteilijoiden, -valokuvaajien ja kuvataiteen opiskelijoiden saataville.

Sisällysluettelo

1 TAUSTAA JA TERMEJÄ	4
2 VAIHTOEHTOISET VEDOSTUSMENETELMÄT	5
2.1 <i>Ilmaisun mahdollisuuksia ja rajoituksia</i>	5
2.2 <i>Menetelmät syntyvät</i>	6
2.3 <i>Vanhan ja uuden liitto</i>	8
3 MIKSI VAIHTOEHTOMENETELMIÄ?.....	10
4 KÄYTÄNNÖN NÄKÖKOHTIA.....	14
4.1 <i>Mistä tietoa?</i>	14
4.2 <i>Materiaalit</i>	16
4.3 <i>Laitteet ja koulutusprofiili</i>	16
4.4 <i>Opetus ja tutkimus</i>	17
4.5 <i>Kansainvälisyys</i>	20
5 ERIKOISTUMISOPINTOJEN RAKENNE	23
6 LOPUKSI	24
LÄHTEET	26
KÄSITTEITÄ.....	27

LIITE: Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opetussuunnitelma. Vaihtoehtoiset vedostusmenetelmät valokuvauksessa ja taidegrafiikassa. Erikoistumisopinnot 30 op.

1 TAUSTAA JA TERMEJÄ

Kuvataiteilijoiden koulutuksessa puhutaan *vedostamisesta* ja *vedoksista*, kun tarkoitetaan tiettyjä, käsin tehtäviä työvaiheita ja niiden lopputuloksena syntyviä taideteoksia. Wikisanakirja (<http://fi.wiktionary.org/wiki/>) antaa suomenkielen ”vedos” –sanalle seuraavia merkityksiä: lopullinen, yleensä monistettava, painotekniikalla tuotettu taideteos (taidegrafiikka), valokuvatekniikalla pimiössä toteutettu, paperille valmistettu valokuva (valokuvaus) ja paperille painettu koeversio (kirjapaino). Griffiths määrittelee vedoksen ensisijaisesti esittäväksi kuvaksi, joka on tuotettu monistamisen mahdollistavalla menetelmällä (Griffiths 1996, 9). Vaikka onkin olemassa menetelmiä, joilla saadaan *uniikkeja*, yksilöllisiä teoksia, vedoksen olennaisimpana piirteenä pidetään yleensä juuri monistettavuutta. Siksi se vaatii ennakoivan suunnittelun ja *painopinnan* valmistamisen. Yksinkertaisimmillaan painopinta voi olla vaikkapa halkaistu peruna; taidegraafikkojen standardimateriaalit ovat perinteisesti puu, metalli tai kivi. Painopintaan levitetään painoväri, ja se siirretään *painamalla* (puristamalla) sopivalle materiaalille, tavallisesti paperiarkille.

Painopinnan valmistaminen on taidegrafiikan vuosisatoja jatkuneen perinteen mukaan ollut käsityötä, mutta perustavanlaatuinen muutos tapahtui 1800-luvun puolivälissä. Valokuvaus keksittiin 1820-luvulla, ja pian kehiteltiin monia menetelmiä, joilla sitä voitiin käyttää painopintojen valmistuksessa. Valokuva itsessään ei käyttänyt käsin valmistettua painopintaa, vaan menetelmän monistettavuus syntyi alkuperäistä, valokuvauskoneen enemmän tai vähemmän automaattisesti valmistamaa kuvaa (tai negatiivia) kopioiden. Näiden automatisoitujen menetelmien keksiminen sai aikaan täysin uusien vedostyyppien syntymisen (*fotomekaaniset jäljennökset*). Nämä ovat suuren yleisön parhaiten tuntemia vedoksia, joita esiintyy kirjojen kuvituksina, julisteina tai kehystettyinä taidejäljennöksinä. Sitä vastoin ei-fotomekaanisesta, käsin tehdyltä painopinnalta vedostetusta teoksesta on tullut yhä harvinaisempi, ja monet ihmiset eivät tiedä sellaista olevankaan.

Vielä pitkään valokuvauksen keksimisen jälkeen taidegraafikot valmistivat painopintansa yksinomaan käsin – käsintehty painopinta oli taiteellisesti ”hyväksyttävä”, fotomekaaninen menettely ei (Griffiths 1996, 12), mutta 1960-luvulta lähtien tästä ajat-

telusta oli luovuttava. Monet tuon ajan parhaista vedoksista syntyivät fotomekaanisesti jäljennetystä kuvastosta (valokuvista), ja siitä lähtien taidegrafiikan ja valokuvauksen välillä on vallinnut yhä syvenevä ja hedelmällinen liitto. Molemmat ovat kuvaa monistavia menetelmiä, ja yhteisine ja eroavine piirteineen ne täydentävät hyvin toisiaan.

Tämän kehittämishankkeen taustalla on kirjoittajan jo lukuisia vuosia jatkunut kiinnostus ns. *vaihtoehtoiisiin vedostusmenetelmiin* sekä halu kehittää valokuvauksen ja taidegrafiikan yhteisiä piirteitä ja vedostusmenetelmiä niin, että kuvataiteilijoilla, taidegraafikoilla ja valokuvaajilla olisi ymmärrys ja yhteinen kieli näiden menetelmien harjoittamiseen, yhdistelyyn ja kehittämiseen. Oleellista on perusteellinen tutustuminen eri vedostusmenetelmiin jo taiteilijan koulutuksessa, siksi yhtenä ajatuksena hankkeen taustalla oli erityisen opintojakson opetussuunnitelman laatiminen, joka sitten toteutuikin, ja erikoistumisopinnot ovat jo käynnistyneet Satakunnan ammattikorkeakoulun (SAMK) kuvataiteen yksikössä Kankaanpäässä (ks. liite: Satakunnan ammattikorkeakoulun opetussuunnitelma, erikoistumisopinnot). Erikoistumisopintojen toteutumisessa oma osuutensa on myös Opetusministeriön ja SAMK:n myöntämällä tutkimusapurahalla, jonka turvin taidegrafiikan lehtori Pirkko Holm (SAMK) ja kirjoittaja ovat voineet aloittaa *Vedos 2007* –tutkimushankkeen, joka keskittyy erilaisen historiallisten ja vaihtoehtoisten valokuvauksen ja taidegrafiikan vedostusmenetelmien tutkimiseen ja opettamiseen (ks. *Vedos* –hankkeen blogi: <http://vedos.samk.fi>).

2 VAIHTOEHTOISET VEDOSTUSMENETELMÄT

Taidegrafiikan ja valokuvauksen historiassa vedostusperinne on rikas ja vaihteleva; molemmilla on vedostustekniikastaan johtuvia omia luontaisia piirteitään.

2.1 Ilmaisun mahdollisuuksia ja rajoituksia

Taidegrafiikka syntyi piirrosmerkeistä, muinaisihmisen luolan seinään, rantahiekkaan tai kallioon piirtämistä kuvauksista itsestään ja elinpiiristään. Käsintehtyyn piirron ilmaisuvoima elää lukuisissa vedostustekniikoissa, joilla laatalle tai painopinnalle valmistettua kuvaa voidaan monistaa vedostamalla painopapereille.

Perinteisessä taidegrafiikassa käden taito, paperille vedostettujen viivojen ja pintojen avulla, asettaa tietyt mahdollisuudet ja rajat kommunikaatiolle, valokuvauksessa väli-
neen omat elementit – kamera, valonherkät materiaalit, vedostusmenetelmä – tuotta-
vat myös luonteenomaisen ulkonäön ja tietyn skaalan kommunikaation mahdollisuuk-
sia (Crawford 1979, 7). Taiteilijoina olemme kiinnostuneet samankaltaisuuksista ja
eroista näiden vedostustapojen välillä sekä niiden toisiaan täydentävästä vaikutuksesta
kuvataiteilijan (graafikon tai valokuvaajan) kuvailmaisussa. Jotkin näistä menetelmis-
tä asettuvat grafiikan ja valokuvauksen puolitiehen, esimerkiksi *fotogravyyriä* voi-
daan pitää puolittain taidegrafiikkana, puolittain valokuvavedostuksena.

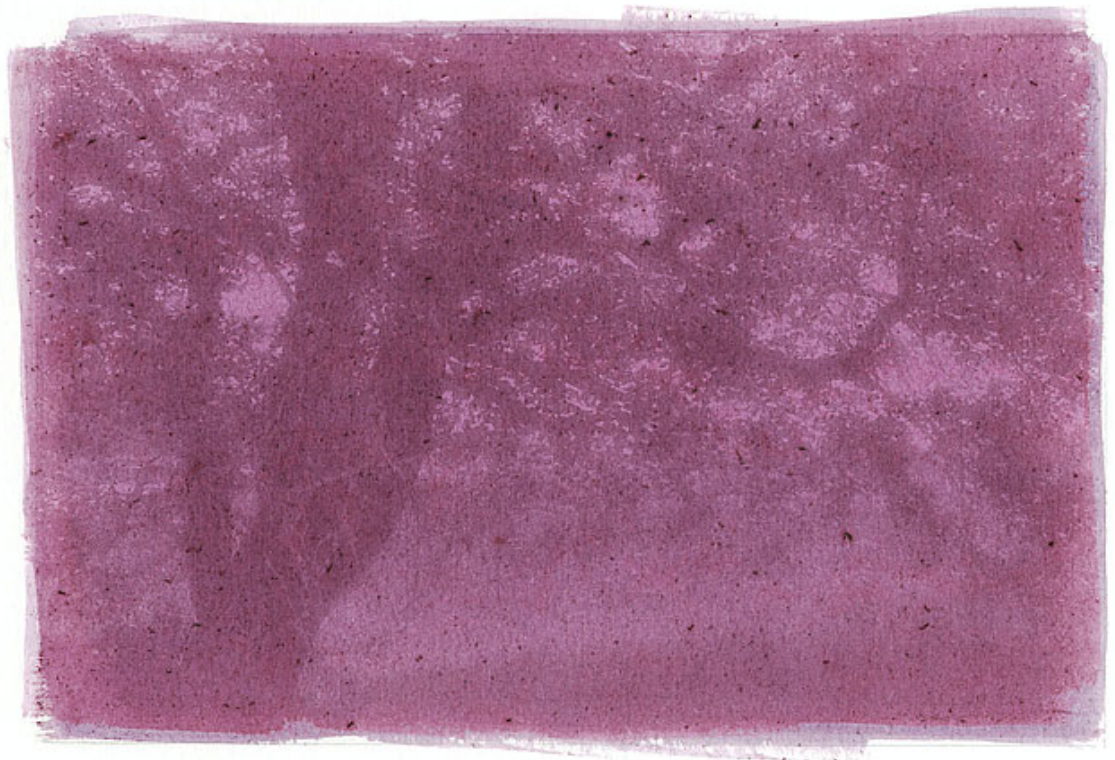
Valokuvavedostuksen teknistä perustaa kehittivät mm. William Henry Fox Talbot,
Louis Jacques Mandé Daguerre (valokuvauksen ”virallinen” keksijä 1839), Joseph
Nicéphore Niepce ja Sir John Herschel tutkimalla kemiallisia ja fysikaalisia ilmiöitä,
jotka lopulta määrittelivät valokuvan sellaisena, kuin me sen nykyään tunnemme.
Nämä valokuvauksen pioneerit, ja lukemattomat heidän seuraajansa, olivat tiedemie-
hiä ja taiteilijoita, jotka synnyttivät valokuvakerronnan ja laajensivat sen luovia mah-
dollisuuksia.

2.2 Menetelmät syntyvät

Valokuvauksen alkuaikoina (kuten vielä nykyäänkin) hopeayhdisteet muodostivat
perustan materiaalien valonherkkyydelle, mutta myös muita, hopeattomia vedostus-
menetelmiä kehiteltiin ripeästi. Monilla prosesseilla oli vain lyhyt elinkaari, yleensä
10 - 40 vuotta, kun jo seuraavaksi tuleva tekniikka syrjäytti ne ja siirsi ne ”antiikkis-
ten valokuvamenetelmien mutaisiin pohjavesiin” (Barnier 2000, viii). Niiden tekota-
vat unohdettiin suurelta osin, eikä niihin tarvittavaa materiaalia enää tuotettu.

Kuitenkin 1960-luvulta alkaen muutamat kokeilunhaluiset valokuvaajat, kyllästyty-
ään tarjolla olleisiin kehnoihin teollisesti valmistettuihin vedostuspapereihin, alkoivat
herättää henkiin monia näistä hopeattomista menetelmistä tiedostettuaan niissä piile-
vät luovat mahdollisuudet. He valmistivat omat vedostuspaperinsa itse, käyttäen van-
hoja käsityömenetelmiä ja oman aikansa materiaaleja, lisäten prosesseihin omia pa-
rannuksiaan ja muunnelmiaan. Tämän työn johdosta varhaisten vedostusmenetelmien
elpyminen on vakaasti kasvanut, saavuttaen hyvän vauhdin muutamina viime vuosi-

na. Näistä nykyään vaihtoehtoisiksi kutsumistamme prosesseista on tullut rikas luovuuden lähde taiteellisessa työssä. Vaikka ne ovat vanhoja, nykypäivän näkökulmasta ehkä ”primitiivisiä” menettelyjä, ne tarjoavat myös nykyaiteilijalle laajat mahdollisuudet uudenaikaiseen oman ilmaisun kehittämiseen sekä runsaasti tutkittavaa, kokeiltavaa ja analysoitavaa. Niitä voidaan harjoittaa kunnioittaen alkuperäisiä työtapoja tai sekoittaen menetelmiä keskenään, tai vaikkapa käyttää apuna tietoteknologiaa tuottamaan uniikkeja ja innovatiivisia tuloksia. Meneillään onkin erilaisia kokeiluja elvytettyjen historiallisten menetelmien parissa (esim. *fotolitografia*, *fotoetsaus*, *polymeerigravyyri*, *digitaalitekniikat...*), menettelyjä, jotka tuottavat koko ajan uutta subjektiivista ja käsitteellistä sisältöä kuvataiteeseen. Historiallisten menetelmien rinnalla kehitellään myös koko ajan uusia tekniikoita; mitä erilaisimpia orgaanisia ja epäorgaanisia aineita voidaan herkistää valon vaikutukselle – kuriositeettina mainittakoon *anthotypia*, jossa käytetään erilaisia kasviuutteita paperin herkistämiseen. (kuvio 1).

KUVIO 1. Mustikkauutteella herkistetty anthotypia. Todellista luomuedostusta!

Kuva: Jalo Porkkala, 2005.

Niillekin, jotka näkevät vedostusmenettelyn pelkästään keinona tuottaa kuva, näiden menetelmien tunteminen rikastuttaa suuresti valittavissa olevaa työkaluvalikoimaa. Esimerkiksi kaupallisille valokuvaajille nämä menetelmät tarjoavat uusia kuvanteke-
misen mahdollisuuksia, vedoten myös alituisen uusia kuvan esitystapoja etsiviin
asiakkaisiin ja kuvankäyttäjiin.

Vaihtoehtoiset vedostusmenetelmät valokuvauksessa ja taidegrafiikassa voitaisiin siis
määritellä menetelmiksi, usein historiallisiksi, jotka tekotavaltaan ja ulkonäöltään
poikkeavat tämän päivän ”valtavirrasta”, tavanomaisista ja vakiintuneista valokuvien
ja grafiikan valmistustavoista. Niistä ei välttämättä ole paljon tietoa tarjolla, eikä val-
miita materiaaleja ja käyttöohjeita ostettavissa. Niitä ei yleensä opeteta laajasti valo-
kuvaajan tai kuvataiteilijan koulutuksessa. Ne vaativat paljon kokeilua ja tutkimista,
mutta palkitsevat tekijänsä kaikista standardeista kuvantekotavoista poikkeavilla,
vahvasti yksilöllisillä lopputuloksilla.

2.3 Vanhan ja uuden liitto

Anderson määrittelee vaihtoehtoiset valokuvan vedostusmenetelmät sellaisiksi jatku-
vasävyisen (valokuvamaisen) vedoksen tekotavaksi, jossa käytetään hopeaa, rautaa
ja/tai kolloideja tuottamaan kuvia, jotka ovat tavanomaisia valokuvia hitaampia ve-
dostaa, vaativat vedoksen kokoisen *kontaktivalotusfilmin* sekä muun valonlähteen
kuin suurennuskoneen (kuviot 2 ja 3). Näiden menetelmien valottaminen vaatii yleensä
UV (ultravioletti) –valonlähteen, ei hehkulamppua, jota tavallinen suurennuskone
käyttää. Eräs vaihtoehdosten menetelmien ”ihmeitä” on, että niillä voidaan saavuttaa sävy-
asteikkoja, tekstuureja ja värisävyjä, jotka eivät ole mahdollisia tavanomaisessa mus-
tavalko- ja värivalokuvauksessa (Anderson 2007, 7).

KUVIO 2. Tietokoneelta tulostettu valotusfilmi, jota käytettiin KUVIOSSA 1 esitetyn vedoksen valottamiseen. Kuva: Jalo Porkkala.

KUVIO 3. Valotusfilmi valotetaan kontaktissa herkistettyä paperia vasten. Tässä käytetään auringonvaloa UV-valon lähteenä. Kuva: Jalo Porkkala.

Vaikka useimmissa erikoistumisopintojen opetusohjelmaan (liite) valituista valokuvaprosesseista ei tarvita varsinaista *pimiötä* (ja monet digitaalityöhön siirtyneet valokuvaajat ovat luopuneetkin pimiöstään), avaa perinteisen pimiötekniikan ja modernin digitaalisen kuvan yhteen liittämisen taiteilijalle aivan uusia luovia mahdollisuuksia. Opetussuunnitelmassa on koetettu löytää keinoja hyödyntää kaikkia käytettävissä olevia työkaluja, luopumatta mistään. Uusin työkalu nykyaikaiselle taiteilijalle on tietokone, vaihtoehtovedostuksessa sitä voidaan käyttää mm. tuottamaan eri prosesseissa tarvittavia korkealaatuisia *valotusfilmejä*, joiden valmistamisessa käytettiin aikaisemmin hankalasti hallittavaa kemiallista menetelmää. Ylipäätään tietokonetyön yhdistäminen historiallisiin menetelmiin antaa loputtomasti uutta kokeiltavaa.

Kaikki tänä päivänä käytettävissä olevat työkalut täydentävät toisiaan; avointa mieltä ja luovuutta käyttäen taiteilija voi kasvattaa taitojaan sekä näkemisessä että tekemisessä. Kaikkia tekniikoita voidaan lähestyä kokeilumielellä, kehittää vapaus liikkua niiden välillä ja valita tiettyyn projektiin sopivin työtapa.

Nämä historialliset ja vaihtoehtoiset menetelmät ovat usein luonteeltaan varsin oikukkaita ja täynnä yllätyksiä, mutta myös niiden omituisuuksista voidaan nauttia ja nähdä nekin uusina mahdollisuuksina. Menetelmät eivät ole suoraan sovellettavissa työelämän käytäntöihin, koska niiden ideana on uniikkisuus ja ainutlaatuisuus, jotka viittaavat

taiteilijan ilmaisukeinoihin. Nykyaikaiset teollisesti kehitetyt tekniikat taas pyrkivät vaivattomaan ja automatisoituun prosessien hallintaan, jolloin lopputulokset tasapäistytvät ja standardisoituvat. Hankkeen tarkoituksena on rohkaista opiskelijoita, ammattitaiteilijoita ja -valokuvaajia vaihtoehtoisiin menettelyihin tutustumiseen.

Koska jokaisen työskentelijän työympäristö ja työtavat ovat hieman erilaiset, vaihtoehtovedostaja oppii nopeasti, että menettelyt, jotka toimivat yhdellä vedostajalla, eivät välttämättä toimi toisella. Tutkiminen ja keksiminen kuuluvat kiinteästi vaihtoehtotekniikoiden luonteeseen, ja monille juuri tämä tekee siitä rikkaan ja tyydyttävän kokemuksen. Monet henkilökohtaisista havainnoista ja ”keksinnöistä” syntyvät kokeilujen myötä, ja löydöt muistuttavat lapsena koettuja leikkejä ja oppimisprosesseja. Juuri tämä leikki ja kokeilu ilahduttavat mieltä ja stimuloivat taiteilijaa myös uudenlaiseen itseoppimiseen (James 2002, XIV).

3 MIKSI VAIHTOEHTOMENETELMIÄ?

Tämän päivän vaihtoehtomenetelmät eivät tietenkään omana aikanaan olleet ”vaihtoehtoisia”, vaan oikeastaan tuon ajan huipputeknologiaa. Vaikka nykypäivän valokuvateknologia on eittämättä helpompaa ja mukavampaa käyttää kuin vanhat tekniikat, monien historiallisten menetelmien tasolle ei ole koskaan myöhemmin ylletty, jos ajatellaan niiden ulkonäköä, säilyvyyttä ja viehätysvoimaa. Ironista kyllä, koska esimerkiksi tietokonetulostettujen valokuvien valikoima nykyään rajoittuu väritulosteisiin muovipaperille (ns. ”aito valokuvapaperi”), puolisäilyviin mustavalkotulosteisiin ja mustesuihkutyypisten tulostimien väritulosteisiin, siirtyminen digitaalisiin, tietokonekäsiteltyihin kuviin on luonut uusia tarpeita historiallisille, hyvin säilyville perusmenetelmille.

Uusinta digitaalitekniikkaa voidaan käyttää nykypäivän lisänä näissä menettelyissä; itse asiassa mahdollisuus tuottaa vaikkapa viehättävä, säilyvä *palladiumvedos* digitaalisesti tulostetusta negatiivista yhdistää hienolla tavalla uusien ja vanhojen menetelmien parhaita puolia. Perinteisiin tukeutuvat ehkä surkuttelevat digitaaliaikaa, mutta lopputuloksen pitäisi olla tärkein, ja tämä fuusio vanhan ja uuden teknologian välillä tarjoaa jännittäviä mahdollisuuksia. Maailmassa, jota näkyvästi hallitsevat massatuo-

tanto ja lisääntyvä kehittynyt teknologia, nämä historialliset menetelmät tarjoavat ainutlaatuisia ilmaisukeinoja (Farber 1998, xi).

Jos vedostamme samasta alkuperäisestä valokuvasta nykyaikaiselle *mustesuihkutulospaperille* ja *muovipaperille*, sekä lisäksi vanhoilla *syantotypia-* ja *vandyke-brown-* tekniikoilla, saamme selkeästi neljä eri tavalla puhuvaa kuvaa, ja myös selkeästi neljä erilaista objektiä, joissa alkuperäisen valokuvan perusinformaatiota on vääjäämättä muutettu eri tavoin (kuviot 4 - 7). Vedostustekniikan valinnat, väritys, pintatekstuuri ja pinnan optiset ominaisuudet, vaikuttavat kaikki siihen, miten alkuperäistä kuvasisältöä käsitellään. Tällaisia ilmaisun erilaisia valintoja ja työvälineitä halutaan näissä erikoistumisopinnoissa tarjota taiteilijoiden käyttöön.

Valokuvia ”vakavasti” vedostavat ovat näihin aikoihin asti usein tukeutuneet 1930-luvulla standardiksi muodostuneeseen vedostustapaan: kiiltävä paperi, neutraali harmaatoisto, aiheen sävyasteikon suora siirtäminen sävyasteikoksi paperille (Adams 1981, 3-6). Kaupallisesti valmistettujen valokuvien vedostuspapereiden tila on surkea verrattuna muutama vuosikymmen sitten tarjolla olleeseen valikoimaan, ja tarjonta supistuu entisestään. Mitkä tahansa syyt ovatkin, valmistajat näyttävät menettäneen tuntumansa niihin ominaisuuksiin (sävyasteikko, värisävy, pinnan ominaisuudet), joita parhailla vedostuspapereilla oli ennen. Muovipapereiden ja sähköisen kuvankäsittelyn myötä saavutettu helppous ja mukavuus ovat tulleet niiden ominaisuuksien kustannuksella, jotka antavat vedoksille niiden fyysisen kauneuden. Andersonin mielestä syy, jonka takia olemme todistamassa vaihtoehtoisten menetelmien uutta tuleamista, on pyrkimyksemme intiimimpään, meditatiivisempaan yhteyteen työmme kanssa lisääntyvässä määrin fragmentoituvassa ja sekavassa kulttuurissa (Anderson 2007, 7).

*KUVIO 4. Alkuperäinen, käsittelemätön digitaalikameran kuvatiedosto tulostettuna mustesuihkutulos-
timella. Kuva: Jalo Porkkala, 2005.*

*KUVIO 5. RC-vedos teollisesti valmistetulle paperille (ns. muovipaperi), vedostettu tietokoneella val-
mistetusta digitaalisesta negatiivista. Kuva: Jalo Porkkala, 2007.*

KUVIO 6. Syanotypia –vedos digitaalinegatiivista käsityönä herkistetylle paperille. Kuva: Jalo Porkkala, 2007.

KUVIO 7. Vandyke-brown –vedos digitaalinegatiivista käsityönä herkistetylle paperille. Kuva: Jalo Porkkala, 2007.

Historiallisten menetelmien harjoittajat ovat erityisen tietoisia vedostensa käsityöluonteesta ja uniikkiudesta, kiinnittäen huomiota myös niiden fyysisiin ominaisuuksiin; he haluavat kauniiden kuvien olevan myös kauniita esineitä. Siirtyminen historiallisten tai vaihtoehtoisten materiaalien käyttöön ei ehkä ole ihanteratkaisu kaupallisten valmistajien aiheuttamiin materiaaliongelmiin, mutta vedosten laadusta huolehtiville taiteilijoille se on eräs käsillä oleva vaihtoehto.

“Films are quite good these days ... but the papers are still made only for the amateur and for the average professional who doesn't care too much about quality and longevity. These papers lack variety and, in themselves, any kind of real beauty. The photographer has never had the best materials that could be made. Photography is still a new art, and in some people's minds it doesn't compete, doesn't qualify. They think of it as an inferior, mechanical medium, because it isn't done by the human hand. But, of course, the photographer deserves the best materials that could be made, because what he is doing is something added, something new through which the human spirit and mind can express themselves.”

(Strand, P. 1973. Talk of the Town. The New Yorker, 17.3.1973)

4 KÄYTÄNNÖN NÄKÖKOHTIA

4.1 Mistä tietoa?

Vaihtoehtoisia vedostusmenetelmiä harjoitettaessa huomataan nopeasti, että täsmällisen tiedon hankkimiseksi täytyy olla käytettävissä hyvin varustettu lähdekirjasto. Kirjallisuutta aiheesta löytyy suhteellisen niukasti, suomenkielellä ei juuri lainkaan. Monien alan tärkeiden kirjojen painokset ovat lopussa, tai niitä on vaikea löytää. Olemme kuitenkin onnistuneet hankkimaan SAMK / Kuvataide Kankaanpään kirjastoon muutamia kansainvälisesti merkittäviä teoksia aiheesta.

Selviteltäessä Suomessa aiemmin tehtyjä tutkimuksia vaihtoehtoisista vedostusmenetelmistä, huomataan, että niitä ei juurikaan ole. Myös tietoja menetelmissä käytettävistä materiaaleista voi olla vaikea löytää. Lisäksi vanhojen menetelmien reseptejä tulkittaessa törmätään muihin hankaluuksiin, mm. brittiläisiin, amerikkalaisiin ja eurooppalaisiin mittayksiköihin, ja joudutaan muuntamaan drammoja, unsseja, graaneja ja grammoja mittajärjestelmästä toiseen.

Vaihtoehtomenetelmien uuden tulemisen myötä, vaikka kaupallisesti valmistettuja papereita ei olekaan tullut uudestaan tuotantoon, tietoa menettelyistä on kuitenkin levitetty. Menetelmien kehittäjien alkuperäistekstejä on löydettävissä kirjastoista ja tekstikokoelmista maailmalta, ja joitakin niistä on julkaistu uudelleen myös tietoverkoissa (esim. www.bostick-sullivan.com (useita artikkeleita), Stanfordin yliopiston *The Albumen Salted Paper Book*, jne.). Verkoissa liikkuu nykyään myös alan informaatiota, suoraan eri menetelmien nykyaikaistettuina ”käyttöohjeina” sekä erilaisissa keskustelufoorumeissa.

Varhaisia menetelmiä kehiteltiin 1800 - 1900-lukujen suurissa valokuvausmaissa (Ranska, Saksa, Englanti, USA). Useasti menetelmien keksimisen jälkeen niitä otettiin jossain määrin käyttöön myös muualla Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa, mutta ei kovinkaan paljon Skandinaviassa ja Suomessa. 1970 -luvulta lähtien suurimmissa yliopistoissa, taideoppilaitoksissa sekä monissa polyteknisissä oppilaitoksissa alettiin valokuvauksen ja grafiikan tekniikoiden opetuksessa kiinnittää huomiota myös näihin historiallisiin ja vaihtoehtotekniikoihin. Kansainvälisesti ajatellen monia näistä ”unohtuneista” menetelmistä elvytetään ja tutkitaan, esimerkiksi joidenkin eurooppalaisten ja yhdysvaltalaisen taideoppilaitosten opetusohjelmaan kuuluu nykyään *alternative printmaking processes* tai vastaavaa. Suomessa vaihtoehtomenetelmiin tutustuneita ja niiden harjoittajia on pieni joukko, joitakin heistä on osittain koulutettu myös SAMK Kuvataiteessa (Vanhan Vedostustaidon Työpaja, 1995, 1998).

Suomessa 1970 - 80 -luvuilla aloitettuun valokuvaajien ammattikoulutukseenkaan nämä menetelmät eivät kuuluneet. Silloin vannottiin pikemminkin ”kamerataiteen” nimeen, mikä tarkoitti ns. suoran valokuvauksen perinteen jatkamista, subjektiivis-dokumentaarista suoraa ja pelkistettyä kuvauskohteen esittämistä, kommunikoitiin ”aiheen ehdoilla”. Mustavalkokuvien vedostustapana suosittiin paperia, joka ei vienyt huomiota sisällöstä: usein kiiltäväpintaista, neutraalisävyistä, hieman keskimääräistä kontrastisemmin toistavaa peruspaperia. Jo tuolloin valokuvamateriaalien valmistajat olivat enimmäkseen taipuneet tähän tahtoon; varhaisemmat, mehukkaasti sävyjä toistavat vedostuspaperit jäivät hiljaksen pois tuotevalikoimasta.

4.2 Materiaalit

Vaihtoehtomenetelmiin tarvittavien materiaalien hankinta Suomesta ei ole aivan helppoa. Erikoistumisopintojen opintojaksoja suunniteltaessa selvitettiin myös materiaalien toimittajia. Opintoihin valittujen menetelmien materiaalit ovat suurelta osin erikoiskemikaaleja, joiden hankinta Suomesta näyttää hankalalta. Materiaalitoimittajat vaativat usein ostamaan kalliita kemikaaleja minimitoimituserissä, jotka ovat kilogrammojen luokkaa, kun taas useimmissa vedostusmenetelmissä tarvitaan kemikaaleja vain 10 - 100 gramman skaalassa, joitakin kalliita jalometalliyhdisteitä (platina, palladium, kulta, hopea) tarvitaan usein pelkästään muutamia grammoja.

Kaikkia tarvittavia kemikaaleja on periaatteessa saatavissa, mutta suuret maahantuojat ja tukkumyyjät toimittavat kemikaaleja sairaaloille, tutkimuslaitoksille ja teollisuudelle, eivätkä ole kiinnostuneita tällaisesta grammakaupasta. Vaikka materiaalien hankkiminen Suomesta voi olla vaivalloista, monet yritykset Euroopassa ja varsinkin USA:ssa ovat ryhtyneet valmistamaan ja myymään tarvikkeita vaihtoehtovedostajille myös pieninä erinä, ja usein tilaushinnat toimituskuluineenkin ovat edullisempia kuin suomalaisilla toimittajilla. Monia kemikaaleja valmistetaan myös kemialliselta puhtausasteeltaan juuri vaihtoehtovedostuksen menetelmiin soveltuvina, joten ostaja tietää mitä saa, toisin kuin Suomessa ostettaessa, jossa edes materiaalin myyjällä ei usein ole siitä tarpeeksi tietoa. Opetuksessa tarvittavien kemikaalien ja tarvikkeiden hankinnan ei kuitenkaan lopulta pitäisi muodostua suureksi ongelmaksi.

Kemikaalien lisäksi onnistuneeseen vedostamiseen liittyy sopivan pohjamateriaalin (useimmiten paperin) valinta. Taidegraafikkojen käyttämien paperien suuresta valikoimasta löytynee suhteellisen helposti eri menetelmien kanssa parhaiten toimivia paperilaatua myös Suomesta. Yhtenä menetelmänä opintojaksojen joukossa on myös käsintehty paperi sekä sen värjäys- ja kultausmenettelyt.

4.3 Laitteet ja koulutusprofiili

Historiallisia ja vaihtoehtoisia vedostusmenetelmiä käytettäessä tarvitaan joitakin laitteita, jotka eivät välttämättä ole aivan tuttuja nykypäivän graafikolle ja valokuvajalle (UV-valotuslaite, tyhjiökehys, densitometri, digitaalitulostuksen tulostuspalvelin ja RIP-ohjelmisto, jne). Vaikka suuriakin rahasummia voidaan sijoittaa laitteisiin,

pääsee historiallisiin vedostusmenetelmiin innostunut graafikko/valokuvaaja alkuun vaatimattomillakin laitteilla; on täysin mahdollista valmistaa kauniita vedoksia käyttäen pelkästään itse tehtyjä valotuslaitteita, käsin herkistettyä paperia ja auringonvaloa valotuksia varten.

Kuitenkin opetuksessa käytettäville laitteille täytyy asettaa tiettyjä tarkkuusvaatimuksia. SAMK / Kuvataide Kankaanpäässä monet tarvittavista peruslaitteista ovat olemassa, ja joillakin pienehköillä lisähankinnoilla saamme laitekantamme näissä erikoistumisopinnoissa vaadittavalle tasolle.

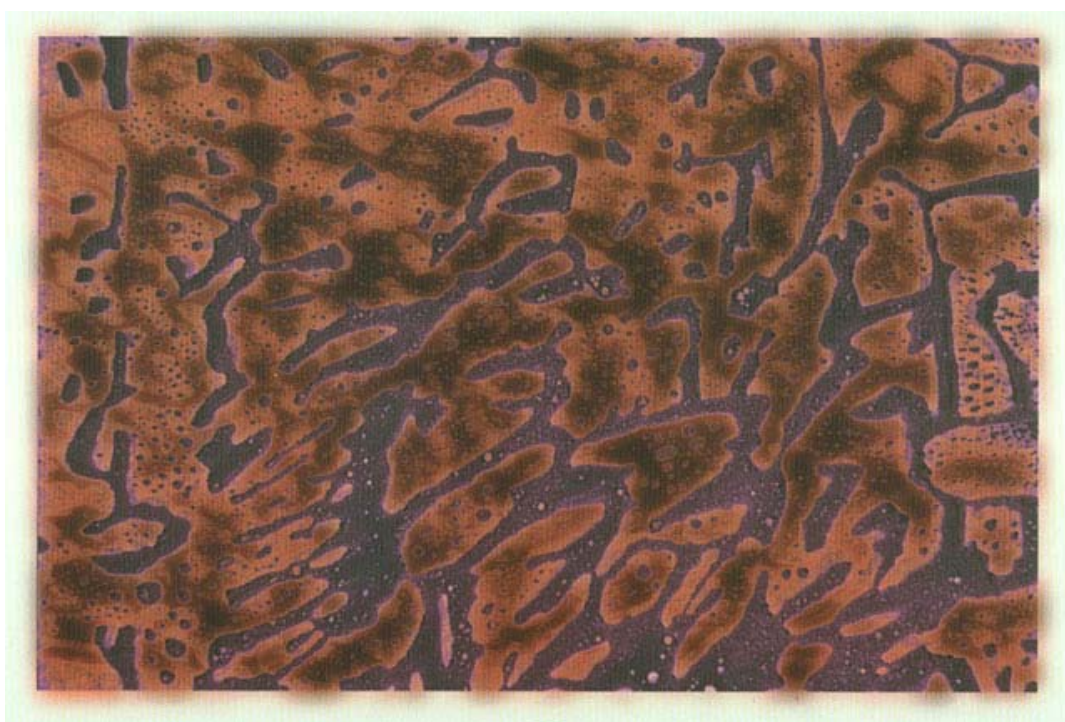
Kuvataide Kankaanpää on jo Kankaanpään taidekoulun perustamisen ajoista 1960-luvulta saakka profiloitunut perinteisten kuvataiteen muotojen kouluttamiseen; käden taitoa, käden ja silmän yhteistyötä painotetaan. Tässä mielessä kaavaillun tyyppinen erikoistumisopinnojen kokonaisuus käsityötaitoineen ja vahvasti perinteeseen tukeutuen, unohtamatta uusintakaan teknologiaa, sopii mielestäni hyvin Kankaanpään koulutusprofiiliin, varsinkin kun muualla maassa ei tällaista opetuskokonaisuutta ole saatavilla.

4.4 Opetus ja tutkimus

Vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien harjoittaminen edellyttää sekä taidegrafiikan että valokuvavedostuksen perusteiden hallintaa. Työskentelijältä odotetaan sekä yleisten taidegrafiikan käsitteiden että valokuvauksen sensitometriian ymmärtämistä. Kuitenkin vedostustekniikoita aloittelevillekin on olemassa helposti hallittavia menettelyjä, jotka ovat omiaan rohkaisemaan eteenpäin vaihtoehtovedostuksen tiellä. Esimerkiksi perinteinen syanotypia on monille sopiva menetelmä vaihtoehtomenetelmiin tutustumiseksi. Se on yksinkertainen, käyttää vain kahta halpaa ja helposti hankittavaa kemikaalia, se voidaan valottaa auringonvalossa ja kehittää pelkässä vedessä. Helpoudestaan huolimatta se pystyy tuottamaan taitavalle vedostajalle kaunista ja syvää jälkeä (kuvio 8). Menetelmiä keskenään yhdistelemällä (kuvio 9) voidaan tuottaa hyvinkin monitasoisia valokuvateoksia ja grafiikanlehtiä.

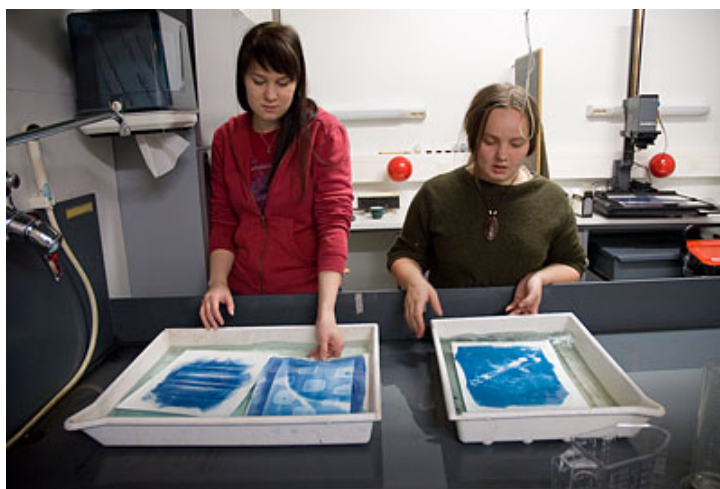
KUVIO 8. Pirkko Holm: *Matka*. Moninkertainen syanotypia ja etsaus, 2007. Kuva: Jalo Porkkala.

KUVIO 9. Pirkko Holm: *Olutvahtomuinaishahmot*. Valokuva, mustesuihkutuloste, polymeerigravyyri, 2000. Kuva: Jalo Porkkala.

Koska opetukseen liittyy sen rinnalla kulkeva vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien tutkimushanke, menettelyjen luotettavaa ja toistuvaa testaamista varten tutkimus tarvitsee testiryhmän, joka on riittävässä määrin selvillä vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien luonteesta ja vaatimuksista voidakseen toimia tutkimusapulaisina ja valittuja menetelmiä käyttävinä taiteilijoina tutkimuksen aikana. Tarkoituksena on käyttää tutkimusapulaisia tuottamaan taiteellista, tutkimuksellista ja opetuksellista materiaalia tutkimukseen valituista menetelmistä. Tutkimusapulaisina voivat toimia esimerkiksi opiskelussaan riittävän pitkälle edenneet taideopiskelijat, jotka voivat tutkimuksen aikana saada suoritetuiksi mm. opiskeluunsa liittyviä työharjoittelujaksoja.

Tutkimustyöhön kuuluu vedostuskokeiluja, niiden hallittua toistamista, analysointia ja dokumentointia. Erilaisia nykyajan materiaaleja kokeillaan korvaamaan vanhoja reseptejä, myös digitaalitekniikka ja nykyaikaiset mittausvälineet voidaan luontevasti liittää näiden prosessien hallintaan. Tämän työn kestäessä tulee myös muotoutumaan eri menetelmiin liittyvä ohjeistus sekä tulevan julkaisun runko. Opetuksen suhde tutkimukseen on olennaisena osana kokeiluprosessia; joillakin kuvataiteilijan ammattitutkintoa suorittavien grafiikan opiskelijoiden opintojaksoilla on jo kokeiltu myös vaihtoehtovedostamista (kuviot 10 ja 11). Erikoistumisopintojen lisäksi myöskin kuvataiteen vapaasti valittaviin opintoihin voidaan liittää kokeilumuotoisia vaihtoehtovedostuksen kurssijaksoja.

KUVIO 10. Grafiikan opiskelijat Minna Laine ja Jonna Soininen vedostavat syanotypiaa.

Kuva: Jalo Porkkala.

KUVIO 11. Grafiikan opiskelija Suvi Syväsen teos Nimetön. Sävytetty syanotypia, käsin väritetty tekstiiliväreillä, 2007. Kuva: Jalo Porkkala.

4.5 Kansainvälisyys

Vedos 2007 -tutkimus liittyy kansainvälisiin yhteyksiin ja vuoropuheluun vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien harjoittajien ja tutkijoiden kesken, ja meneillään olevan tutkimuksen tulokset on tarkoitus julkistaa näyttelyn ja painetun julkaisun muodossa. Julkaisu olisi luonteeltaan yksityiskohtainen työskentelyopas, ja se toteutettaisiin suomeksi ja englanniksi, jolloin sillä olisi myös kansainvälistä merkitystä. Vastaavia tutkimuksia ei ole juurikaan tehty; synergia-etunamme olisi ainutlaatuinen yhteistyömuoto taidegrafiikan ja valokuvauksen yhteisten menetelmien tutkimisessa, tunkeutuminen tuolle ”harmaalle välialueelle”, jossa avainsanoja ovat innovaatio ja vuorovaikutus.

Vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien tutkimusta ja koulutusta ei voi kuvitella näkemättä alkuperäisiä, taiteilijoiden itsensä vedostamia teoksia. Niiden paino- ja web-jäljennökset ovat pelkästään korvikkeita – parempia kuin ei mitään, mutta niiden perusteella ei voi nähdä kaikkea sitä ilmaisuvoimaa, joka sisältyy kuvan sisällön lisäksi sen ulkomuotoon ja esitystapaan. Joskus on välttämätöntä myös pidellä tällaisia vedoksia omissa käsissään ja kokea se ”kosketuksen tuntu”, joka välittyy taiteilijan käden jäljestä. Vaihtoehtovedostajat ovat hyvin selvillä tästä, ja järjestävät silloin tällöin kansainvälisiä näyttelyitä ja kokoontumisia, joissa ajatuksia ja kokemuksia vaihdetaan.

Kansainvälisesti tunnetuin säännöllisesti toistuva vaihtoehtoisen valokuvan konferenssi on *Alternative Photography International Symposium (APIS)*, joka on viime vuosina järjestetty joka toinen vuosi Santa Fe:ssä, Uudessa Meksikossa Yhdysvalloissa. Vedos 2007 –hankkeen tutkijoilla oli mahdollisuus osallistua symposiumiin heinäkuussa 2007 (kuvio 12) ja myöhemmin, lokakuussa 2007, kutsuttuina Tallinnan Impact 5 –konferenssiin (The International Printmaking Conference) esitelmöimään vaihtoehtoisista vedostusmenetelmistä (kuvio 13).

Kansainvälinen yhteistyö tämän tyyppisessä tutkimuksessa ja opetuksessa on erittäin tärkeää, varsinkin kun elämme pienessä maassa, jossa näitä menetelmiä ei ole koskaan kehitetty kovin pitkälle, ja ajan tasalla olevaa tietoa löytyy vain vierailta kielillä ja vieraista maista.

KUVIO 12. APIS-symposiumissa on tilaisuus vaihtoehtovedosten hypistelyyn. Kuva: Jalo Porkkala.

KUVIO 13. Demonstraatio Impact 5:ssä taidemuseo Kumussa Tallinnassa. Kuva: Marleen van Engelen.

5 ERIKOISTUMISOPINTOJEN RAKENNE

Kirjoittajan laatiman suunnitelman sekä taidegrafiikan lehtorin ja SAMK:n Täydennyskoulutuskeskuksen koulutussuunnittelijoiden kanssa käydyn neuvonpidon pohjalta päädyttiin laatimaan valokuvauksen ja taidegrafiikan vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien erikoistumisopintojen opetussuunnitelma (liite). Opintojen laajuudeksi määriteltiin 30 opintopistettä, opinnot toteutetaan kokonaisuudessaan yhden lukuvuoden aikana. Erikoistumisopintojen opettajiksi valittiin kirjoittaja sekä taidegraafikko, grafiikan lehtori Pirkko Holm.

Opettajat olivat jo aiemmin (henkilökohtaisessa taiteellisessa toiminnassaan tai omasta mielenkiinnostaan) perehtyneet useisiin menetelmiin sekä hakeneet oppia alan symposiumeista. Vaihtoehtoiseksi luokiteltavia vedostusmenetelmiä on valokuvauksessa ja grafiikassa suuri määrä, eikä tarkkaa kategorisointia niiden suhteen ole olemassa. Laatiessamme eräänlaista ”pilottihanketta” Suomessa, ja voidaksemme menestyksekkäästi harjoittaa ja opettaa tiettyjä vedostusmenetelmiä, meidän oli otettava huomioon opintojaksoja suunnitellessamme, että mm. seuraavat edellytykset olisivat olemassa:

- opettavat menetelmät ovat opiskelijoille suhteellisen tuntemattomia (niin, että ne eivät sisälly kuvataiteen perusopetukseen) mutta riittävän kiinnostavia taideilmaisun ja -opetuksen kannalta.
- menetelmät antavat riittävän monipuolisen kuvan vaihtoehtovedostuksen eri mahdollisuuksista
- menetelmistä voidaan kerätä riittävästi tietoa (alkuperäis- tai nykyteksteistä).
- menetelmissä tarvittavat materiaalit ovat hankittavissa (Suomesta tai ulkomailta).
- käytössämme on riittävästi laitteita ja tutkimusresursseja yksityiskohtaisiin kokeisiin ja niiden toistoon, analysointiin ja dokumentointiin.
- käytössämme on tutkimusapulaisia, jotka kykenevät ottamaan prosessin käyttöön, dokumentoimaan ja raportoimaan siitä.
- meillä on mahdollisuus dokumentoida ja julkistaa tutkimustulokset tarpeellisessa laajuudessa (esim. näyttelyn ja työskentelyoppaan muodossa).

- resurssisuunnittelussa huomioidaan opetuksen lisäksi mahdollisuus opintomatkoihin alan yliopistoihin, museoihin ja konferensseihin.

6 LOPUKSI

Valokuvauksen ja taidegrafiikan vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien erikoistumisopinnot päädyttiin lopulta suuntaamaan kuvataiteen ammattitutkinnon tai vastaavan omaaville ammatilaisille, jotka eivät tunne näitä menetelmiä ennestään. Tarkoituksena on opintojakson puitteissa, valiten vaihtoehtovedostuksen suuresta joukosta, perehtyä monipuolisesti vedostusmenetelmien erilaisiin ominaisuuksiin, jotta opiskelijat voisivat hyödyntää niitä mahdollisimman hyvin myöhemmässä taiteellisessa työssään, laajentaa kuvallista näkemystään sekä etsiä ja soveltaa myös kansainvälistä tutkimustietoa osana omaa asiantuntijuuttaan ja taiteilijuuttaan.

Päädyttiin siihen, että erikoistumisopintojen laajuus on 30 op, opiskelijan työmääränä 800 tuntia. Opinnot koostuvat viidestä, osittain ajallisesti rinnakkain etenevästä opintojaksosta.

Opintojen alussa opiskelija tutustuu valokuvauksen ja taidegrafiikan menetelmä- ja ilmaisuhistoriaan sekä pohtii keinoja niiden soveltamiseksi omassa taiteellisessa työssään (5 op.). Alkuvaiheessa aloitetaan myös henkilökohtaisen opintosuunnitelman (HOPS) laatiminen. Seuraavaksi otetaan käyttöön digitaalitekniikka, jolla tuotetaan valotusmenetelmissä käytettävät nykyaikaiset valotusfilmien vastikkeet (3 op). Kun vielä on perehdytty erilaisten paperimateriaalien käyttöön (alkaen teollisesti valmistetuista kaupallisista valokuvapapereista ja päätyen itse valmistettuun ja valolle herkistettyyn paperiin, 6 op.), voivat opiskelijat valita tarjolla olevista vaihtoehtoisista työpajoista oman mielenkiintonsa mukaan opintoja kuuden opintopisteen verran. Vaihtoehtoisista työpajoista opiskelija valitsee, kiinnostuksensa mukaan, omaa ilmaisuaan tukevan menetelmän tai syventää edelleen aiemmissa jaksoissa omaksuttuja taitoja.

Koko opintojen ajan on jo hankittu valmiuksia opintojen lopputyötä varten. Lopputyö on tavoitteellista ja refleктоivaa työskentelyä painottava, taiteellisesti kypsä ja syven-

tävä osoitus opiskelijan valitseman vaihtoehtovedostuksen alueen hallinnasta. Se voi olla näyttely, kuvasalkku, tutkielma, tms.

Opintojen rakenne ja opintojaksojen sisältö on tarkemmin kuvattu erikoistumisopintojen opetussuunnitelmassa, joka on liitteenä.

KUVIO 14. Jalo Porkkala: Bad Moon Rising. Kallitypia syanotypian päällä, 2006

LÄHTEET

Adams, A. 1981. *The Negative*. The new Ansel Adams photography series. Vol. 2. Boston: Bulfinch Press.

Anderson, C. 2007. *Alternative Processes Condensed. A Manual of Gum Dichromate and Other Contact Printing Processes*. Bozeman: Christina Z. Anderson.

Barnier, J. 2000. *Coming into Focus. A Step-by-Step Guide to Alternative Photographic Printing Processes*. San Francisco: Chroicle Books.

Crawford, W. 1979. *The Keepers of Light. A History & Working Guide To Early Photographic Processes*. New York: Morgan & Morgan Inc.

Farber, R. 1998. *Historic Photographic Processes*. New York: Allworth Press.

Griffiths, A. 1996. *Prints and Printmaking. An introduction to the history and techniques*. London: British Museum Press.

James, C. 2002. *The Book of Alternative Photographic Processes*. New York: Delmar.

KÄSITTEITÄ

Anthotypia

- vedostaminen kasviuutteiden valonherkkyyttä hyväksi käyttäen

Digitaalitekniikat

- painopinnan tai vedoksen valmistaminen tietokonetta ja tulostinta käyttäen

Fotoetsaus

- vedos valotus- ja syövytystekniikalla valmistetusta painopinnasta

Fotogravyyri

- vedostusmenetelmä (syväpaino), jossa painopintana esim. syövytetty ja painovärillä käsitelty kuparilaatta

Fotomekaaninen

- valokuvaus- tai valotustekniikalla aikaansaatu mekaaninen jälki, esim. painopinnalle

Kontaktivalotus

- filmin tai esineiden valottaminen vedostuspaperille kontaktissa (yhteenpuristettuna) toistensa kanssa

Muovipaperi

- yleisnimitys RC (resin coated) –tyyppiselle valokuvavedostuspaperille

Mustesuihkutulostus

- tulostaminen tietokoneelta mustesuihkutekniikalla toimivalla tulostimella

Painaminen

- painovärillä käsitellyn painopinnan painaminen (puristaminen) paperia vasten, värin siirtämiseksi painopinnalta paperille

Painopinta

- vedostamista varten valmistettu paino-aiho, levy tai laatta

Palladiumvedos

- vedostusmenetelmä, jossa lopullisen kuvan muodostaa palladium-metalli

Pimiö, pimeähuone

- tavallisesti valokuvien vedostamisessa käytettävä pimennettävä huone

Polymeerigravyyri

- kuten fotogravyyri, mutta vedostetaan polymeerilaatalta

Syanotypia

- vanha, sinisävyisiä vedoksia tuottava valokuvien vedostusmenettely, joka toimii rautayhdisteiden avulla

Uniikki

- ainoa laatuaan, sellainen, jonka kaltaisia ei ole muita

Valotusfilmi

- kalvomateriaali, jonka läpi valotetaan vedos tai painopinta

Vandyke-brown

- vanha, ruskeasävyisiä vedoksia tuottava valokuvien vedostusmenettely, joka toimii rauta- ja hopeasuolojen avulla

Vedos

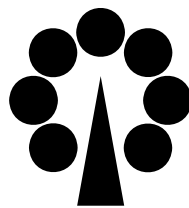
- (*taidegrafiikka*) lopullinen, yleensä monistettava, painotekniikalla tuotettu taideteos
- (*valokuvaus*) valokuvatekniikalla pimiössä toteutettu, paperille valmistettu valokuva
- (*kirjapaino*) paperille painettu koeversio

Vedostaminen

- vedoksen valmistaminen kuvalaatasta tai negatiivista

Vedostusmenetelmä

- koneellinen tai käsityönä tehtävä menettely vedoksen valmistamiseksi

SATAKUNNAN AMMATTIKORKEAKOULU
OPETUSSUUNNITELMA

VAIHTOEHTOISET VEDOSTUSMENETELMÄT VALOKUVAUKSESSA JA
TAIDEGRAFIKASSA -ERIKOISTUMISOPINNOT 30 OP

2008

2009

SISÄLLYS

1. ERIKOISTUMISOPINTOJEN LÄHTÖKOHDAT.....	2
2. ERIKOISTUMISOPINTOJEN TAVOITTEET.....	3
3. PEDAGOGISET LÄHTÖKOHDAT.....	4
4. TOTEUTUSPERIAATTEET.....	5
5. ERIKOISTUMISOPINTOJEN RAKENNE.....	6
6. OPINTOJAKSOKUVAUKSET.....	7

Liite 1. Erikoistumisopintojen etenemissuunnitelma

1. ERIKOISTUMISOPINTOJEN LÄHTÖKOHDAT

Kuvataiteen ammattilaisille suunnattu vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien koulutus on tärkeää, sillä se turvaa historiallisten menetelmien osaamisen myös tulevaisuudessa. Monet unohtuneista vaihtoehtoisista valokuvausmenetelmistä ovat elvytettävissä ja menetelmien avulla saavutettavat mahdollisuudet vasta kehitymässä. Digitaalinen laitteisto mahdollistaa uudenlaisen tavan hyödyntää valokuvausmenetelmiä kuvataiteessa ja edesauttaa katoamassa olevien työskentelytapojen suojelua.

Erikoistumisopinnot ovat osa Satakunnan ammattikorkeakoulun VEDOS 2007 -tutkimushanketta, jonka tavoitteena on ottaa käyttöön erilaisia historiallisia ja vaihtoehtoisia taidegrafiikan ja valokuvauksen vedostusmenetelmiä, täydennettynä nykypäivän laitteilla ja digitaalisilla tekniikoilla. Jo tässä vaiheessa hanketyötä on noussut esille tarve järjestää vaihtoehtoisiin vedostusmenetelmiin liittyvää koulutusta. Tutkimushankkeen myötä kertyvä osaaminen tarjoaa mahdollisuuden kehittää taideopetusta ja taiteen harjoittamista ammattina. Lisäksi tutkimus mahdollistaa kansainvälisen yhteistyön ja tiedonkulun. Yhteinen yli rajojen ulottuva asiantuntijuus kehittää koko tämän erityisen taidealueen tunnettuutta ja arvoa.

Amerikassa ja monissa Euroopan maissa vaihtoehtoinen valokuvaus on arvostettu taiteen alue. Suomessa vaihtoehtoisten valokuvamenetelmien harjoittajia on kuitenkin vain pieni joukko. Puuttuvan tietotaidon takia monet erikoisvalokuvauksesta ja vanhoista menetelmistä kiinnostuneet henkilöt eivät ole pystyneet jatkamaan kokeilujaan yksin. Taidegraafikoistakin vain harvat voivat tuloksetta harjoittaa valokuvan käyttöä graafisena osana erikoisvedostusta. Näiden erikoistumisopintojen myötä Satakunnan ammattikoulu tarjoaa ainoana korkeakouluna Suomessa opiskelijoille mahdollisuuden syventää erikoisvalokuvaukseen ja vanhoihin menetelmiin liittyvää osaamistaan. Koulutuksen aikana opiskelijalla on käytössään tarvittava erikoislaitteisto ja asiantuntijaosaaminen.

2. ERIKOISTUMISOPINTOJEN TAVOITTEET

Erikoistumisopinnot on tarkoitettu ammattikorkeakoulututkinnon tai aiemman opistoasteen tutkinnon suorittaneille valokuvaajille, taidegraafikoille ja kuvataiteilijoille. Alan työkokemus on eduksi opintoihin sisältyvien opiskelutehtävien ja lopputyön toteutuksessa; valokuvauksen ja taidegrafiikan vaihtoehtoiset menetelmät on suunnattu alalla toimiville erikoistujille.

Erikoistumisopintojen tavoitteena on rohkaista opiskelijoita uusien esitystapojen etsimiseen ja tuottamiseen. Erikoistumisopintojen tarkoituksena on tuoda uutta materiaalia ja uusia osajia kansainväliseen taiteen tutkimukseen. Erikoistekniikoilla vedostaminen on usein kallista, joten vedostamisessa käytettävien testien, mittaustulosten ja dokumentoinnin keskinäisessä vertailussa säästetään aikaa ja vaivaa. Tällöin jokaisen ammattilaisen ei tarvitse tehdä samaa työtä erikseen vaan opiskelijat voivat hyötyä yhdessä saavutetuista tuloksista.

Erikoistumisopintojen ydintavoitteena on, että opiskelija:

- kykenee graafisten erikoismenetelmien kautta oman ainutlaatuisen vedostustaitonsa kehittämiseen
- ymmärtää käsin tekemisen taidon ja yksilöllisyyden merkityksen oman taideilmaisunsa kehittämässä
- oppii uusia erikoismenetelmiä sekä laajentaa kuvallista näkemystään eri vedostusmenetelmistä
- ymmärtää nykytaiteen jatkuvan sisällöllisen kehityksen ja hallitsee tarvittavien teknisten laitteiden käytön
- osaa etsiä ja soveltaa tutkimustietoa ja ymmärtää sen tärkeyden osana oman asiantuntijuutensa kehittymistä.

3. PEDAGOGISET LÄHTÖKOHDAT

Satakunnan ammattikorkeakoulun pedagoginen toiminta on oppija- ja työelämälähtöistä. Pedagogisesti mielekäs oppimisympäristö tukee ammatillista kehittymistä sekä auttaa saavuttamaan työelämän edellyttämää monialaista osaamista. Ammatillisen identiteetin rakentajana erikoistumisopinnot tarjoavat mahdollisuuden testata omia kykyjä ammattiosaajien kanssa. Pedagogisen toiminnan perustana ovat humanistinen ihmiskäsitys, kehittyvä tiedonkäsitys ja konstruktivistinen oppimiskäsitys.

Humanistisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on vapaa, valintoja tekevä ja vastuullinen tekemistään valinnoista. Humanistinen ihmiskäsitys näkyy myös opiskelijan itsenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisena. Erikoistumisopinnoissa opiskelija nähdään aktiivisena, tavoitteellisena ja itseohjautuvana. Erikoistumisopintojen tavoitteiden ja opiskelijan omien tavoitteiden yhteensovittaminen on opiskelun lähtökohta. Opiskelijalla on mahdollisuus vaikuttaa oman oppimisensa suunnitteluun henkilökohtaisen opintosuunnitelman avulla.

Erikoistumisopinnoissa korostetaan tiedon muuttuvaa luonnetta. Kehittyvä tiedonkäsitys perustuu ajatukselle oma-aloitteisesta tiedonhankinnasta ja käsittelystä. Keskeistä on kriittinen suhtautuminen vallitseviin käytäntöihin ja tietolähteisiin. Erikoistumisopinnoissa keskeistä on tietojen ja taitojen integroituminen ammatilliseksi osaamiseksi.

Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan oppiminen tapahtuu yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Oppiminen on todellisuuden uudelleen hahmottamista ja rakentamista jo olemassa olevan tiedon pohjalta. Oppiminen nähdään sosiaalisessa ympäristössä tapahtuvaksi vuorovaikutteiseksi prosessiksi, jossa on keskeistä opiskelijan aktiivinen rooli. Koska taiteellisissa ammateissa monet kokeilut ja ideat toteutetaan usein ilman kollegoiden tukea, erikoistumisopinnot tarjoavat opiskelijoille mahdollisuuden keskusteluun ja vastavuoroisuuteen. Näin opiskelijat voivat verrata ja esitellä omaa tuotantoaan toisille ja siten oppia arvostamaan ja arvottamaan omaa taidenäkemystään. Myös yhteisten arviointitilaisuuksien vuorovaikutus on taiteellisen ajattelun kehittämistä.

4. TOTEUTUSPERIAATTEET

Erikoistumisopinnot muodostuvat lähiopetuksesta, ohjatusta etäopiskelusta ja itsenäisestä opiskelusta. Lähiopetuksen osuus on noin 1/4 opintojen laajuudesta. Koulutus kestää yhden lukuvuoden ja soveltuu työn ohessa opiskeltavaksi. Lähiopetus järjestetään pääsääntöisesti perjantai-iltaisain ja lauantaisin päivällä, mutta vaihtoehtoisten opintojen osalta lähiopetusta toteutetaan myös arkipäivisin. Oppimisympäristön avoimuutta ja joustavuutta tuetaan verkko-oppimisympäristön avulla, jonka kautta opiskelijat voivat saada ohjausta myös etäopiskelun aikana.

Vaihtoehtoiset vedostusmenetelmät valokuvauksessa ja taidegraafiikassa -erikoistumisopinnot sisältävät menetelmien julkistamista ja esittelyä yleisölle. Opintojen lopussa opiskelijat osallistuvat lopputyönäyttelyyn ja mahdollisesti myös julkaisevat taidesalkun myyntiin. Erikoistumisopinnot ovat osa VEDOS 2007 -tutkimushanketta, ja siten osallistujat voivat esitellä tuotoksiaan myös hankkeen kautta.

Opinnoissa korostuu henkilökohtainen ohjaus ja jatkuva vuorovaikutus ohjaajien ja opiskelijoiden kesken. Oppimista tukevaa vuoropuhelua käydään paitsi lähiopetuksen yhteydessä, myös Satakunnan ammattikorkeakoulun omassa verkko-oppimisympäristössä sekä alan kansainvälisillä foorumeilla. Opetuksessa otetaan huomioon kunkin opiskelijan oma lähtötaso, tavoitteet sekä henkilökohtainen taidekäsitys. Opintojen alussa opiskelija laatii henkilökohtaisia tarpeitaan käsittelevän opintosuunnitelman (HOPS). Työpajajaksojen merkitys erikoistumisopinnoissa on erittäin tärkeä. Työpajajaksojen tehtävänä on mahdollistaa erikoismenetelmien haltuunotto ja sisäistäminen. Opettaja toimii oman ammattiosaamisensa välittäjänä ja ohjaa opiskelijoita harvinaisten ja vaikeastikin hallittavien menetelmien opiskelussa.

Yksityiskohtaiset kuvaukset kunkin opintojakson sisällöistä ja toteutustavoista on koottu opintojaksoselosteisiin, jotka käydään läpi opiskelijoiden kanssa opintojaksojen alkaessa. Opintojaksot koostuvat oppimistehtävien tekemisestä sekä osallistumisesta luennoille, demonstraatioihin, harjoitukseen ja kritiikkiseminaareihin. Opiskelutehtävät tukevat opiskelijan omia oppimistarpeita ja jakson tavoitteiden saavuttamista. Henkilökohtaisen opintosuunnitelman perusteella opintoihin voidaan sisällyttää myös harjoittelua.

Työpajajakset arvioidaan yhteisissä kritiikkiseminaareissa. Teoriaopinnoissa arviointi perustuu keskusteluun ja ryhmän itsearviointiin. Arvioinnissa käytetään yleisesti asteikkoa 1–5 tai hyväksyt-

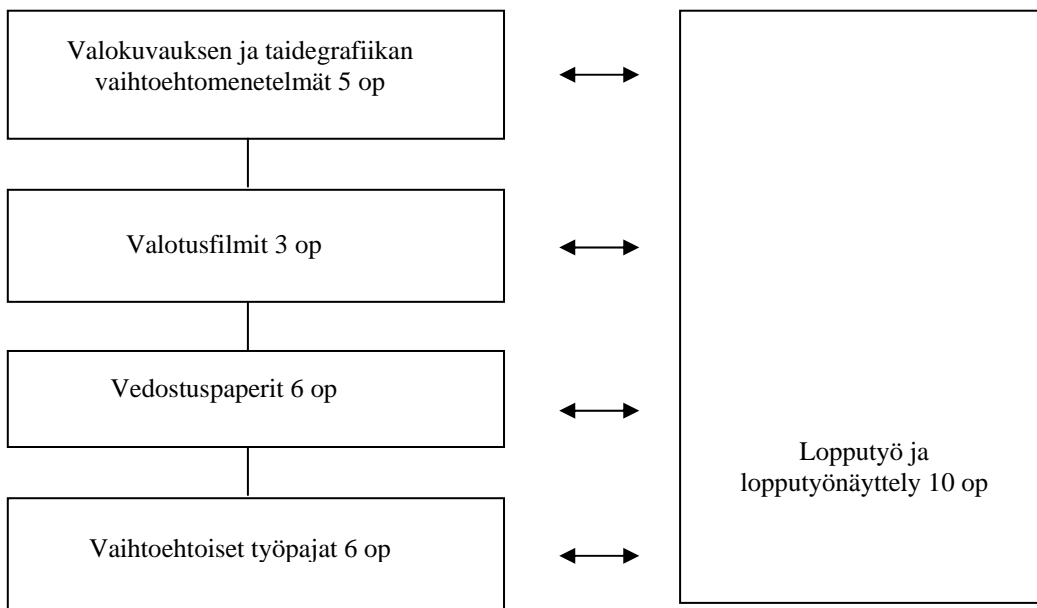
ty/hylätty. Kritiikkipäivät päättävät jokaisen työpajajakson. Opintojaksoilla voidaan käyttää ulkopuolisia asiantuntijoita ja tuutorointi tukee jatkuvaa itse- ja vertaisarviointia. Opintojen lopussa opiskelija arvioi omien oppimistulostensa toteutumista ja antaa palautetta erikoistumisopintojen sisällöstä ja toteutuksesta.

5. ERIKOISTUMISOPINTOJEN RAKENNE

Vaihtoehtoiset vedostusmenetelmät valokuvauksessa ja taidegrafiikassa -erikoistumisopintojen laajuus on 30 opintopistettä, opiskelijan työmääränä 800 tuntia. Opinnot koostuvat viidestä opintojaksosta, jotka etenevät ajallisesti osittain rinnakkain.

Opintojen alussa opiskelija tutustuu valokuvauksen ja taidegrafiikan menetelmä- ja ilmaisuhistoriaan sekä sen soveltamismahdollisuuksiin taiteellisessa työssä (Valokuvauksen ja taidegrafiikan vaihtoehtomenetelmät 5 op). Tämän jälkeen opiskelija perehtyy valotusfilmien ja paperin hyödyntämiseen vedostuksessa (Valotusfilmit 3 op ja Vedostuspaperit 6 op).

Vaihtoehtoisilla työpajajaksoilla opiskelijalla on mahdollisuus valita omaa ilmaisuaan tukeva erikoismenetelmä tai syventää muissa jaksoissa omaksuttuja taitoja (Vaihtoehtoiset työpajat 6 op). Aineksia henkilökohtaiseen tai parityöskentelynä toteutettavaan lopputyöhön hankitaan koko opintojen ajan (Lopputyö ja lopputyönäyttely 10 op). Opintojen loppuvaiheessa työ koostetaan valmiiksi, mikä vaatii tavoitteellista ja reflektointia työskenntelyotetta. Lopputyö voi olla näyttely, kuvasalkku, tutkielma, tms. taiteellisesti kypsä ja syventävä osoitus opiskelijan valitsemasta vaihtoehtove-dostuksen alueesta. Opiskelijoiden lopputyöt tullaan esittelemään myös yleisölle lopputyönäyttelyssä. Opintojen rakenne on kuvattu kuviossa 1 ja eteneminen liitteessä 1.

Kuvio 1. Opintojen rakenne

6 OPINTOJAKSOKUVAUKSET

XA80001 Valokuvauksen ja taidegrafiikan vaihtoehtomenetelmät 5 op

Oppimistulokset: Opiskelija on tutustunut valokuvauksen ja taidegrafiikan vaihtoehtoisten vedostusmenetelmien historiaan ja kykenee hahmottamaan ne mahdollisuutena syventää omaa taiteellista ilmaisuaan. Opiskelija osaa ilmaista omat taiteelliset tavoitteensa ja kykenee keskustelemaan niistä kriittisesti. Opiskelijan oma taidekäsitys on syventynyt.

Asiakokonaisuudet: valokuvauksen ja taidegrafiikan menetelmä- ja ilmaisuhistoria sekä sen soveltamismahdollisuudet taiteellisessa työssä; opiskelijan omien mielenkiinnonkohteiden kartoittaminen, henkilökohtaisen opintosuunnitelman laatiminen

XA80002 Valotusfilmit 3 op

Oppimistulokset: Opiskelija osaa valmistaa valotusmenetelmien perustana toimivat valotusfilmit sekä perinteisellä kemiallisella menettelyllä että nykyaikaisella digitaali-tekniikalla. Hän ymmärtää, millaisia valotusfilmejä eri vedostustekniikat vaativat toimiakseen ja pystyy hyödyntämään niitä.

Asiakokonaisuudet: valonherkät filmimateriaalit ja niiden kemiallinen käsittely, kuvatulostimet ja tulostusmateriaalit, tulostustiedostojen digitaalinen kuvankäsittely

XA80003 Vedostuspaperit 6 op

Oppimistulokset: Opiskelija tuntee kaupalliset valokuvamateriaalit ja osaa muokata niitä omia taiteellisia päämääriään varten. Hän on perehtynyt paperien käsin herkistämiseen eri valotustekniikoita varten. Opiskelija kykenee valmistamaan käsin tehtyä paperia ja hyödyntämään sen tarjoamia mahdollisuuksia omassa työskentelyssään.

Asiakokonaisuudet: kaupallisten valokuvamateriaalien käsittely kemiallisin menetelmin, paperien käsin herkistäminen hopeaemulsio- ja syanotypia-tekniikoilla, paperimassan ja paperiarkkien valmistaminen

Vaihtoehtoiset työpajat 6 op

Opiskelija valitsee seuraavista vaihtoehtoisista opintojaksoista 6 op:n laajuudelta opintoja:

XA80004 Hopeamenetelmät (3 op)

Oppimistulokset: Opiskelija hallitsee hopeamenetelmien, kuten suolapaperi- ja vandyke-brown-vedostuksen käytön ja osaa soveltaa niitä taiteellisessa työssään.

Asiakokonaisuudet: paperin herkistäminen, vedostus printing-out -tekniikoilla (suolapaperi, vandyke-brown), jälkikäsitteily

XA80005 Pigmenttimenetelmät (6 op)

Oppimistulokset: Opiskelija osaa käyttää yksi- tai moniväristä pigmenttivedostustekniikkaa (kumibikromaatti) omassa taiteellisessa työskentelyssään.

Asiakokonaisuudet: vedostaminen yhdellä ja useammalla värillä pigmentti- ja kumipainomenetelmiä hyödyntäen, kohdistukset ja kerrosvalotukset, värierottelut

XA80006 Öljymenetelmät (3 op)

Oppimistulokset: Opiskelija osaa valmistaa korkeatasoisia uniikkivedoksia käyttäen bromi- ja kumiöljyvedostustekniikoita.

Asiakokonaisuudet: vedostaminen bromi- ja kumiöljymenetelmillä, paperin herkistäminen ja matriisin valmistaminen, värittäminen ja vedostaminen, siirtovedokset

XA80007 Syväpaino (3 op)

Oppimistulokset: Opiskelija on perehtynyt taidegrafiikan perusmenetelmiin ja osaa vedostaa itsenäisesti syväpainomenetelmillä.

Asiakokonaisuudet: taidegrafiikan perusteet, tutustuminen syväpainomenetelmiin kuten fotopolymeeri, ImageOn ja fotoetsaus

XA80008 Grafiikan uniikkimenetelmät (6 op)

Oppimistulokset: Opiskelija on tutustunut taidegrafiikan uniikkimenetelmiin (kuten monotypia ja chine collé) ja osaa soveltaa niitä omassa taiteellisessa työssään.

Asiakokonaisuudet: laattojen kautta vedostaminen ja kollaasimenetelmät

XA80009 Lopputyö ja lopputyönäyttely 10 op

Oppimistulokset: Opiskelija pystyy toteuttamaan omien taiteellisten tavoitteidensa mukaisen teoskokonaisuuden. Hän hyödyntää ohjaajilta ja muulta ryhmältä saamaansa palautetta omien taitojensa ja taiteilijapersoonansa kehittämisessä. Vuorovaikutuksessa ryhmänsä kanssa opiskelija pystyy myös tuomaan uusia näkökulmia yhteiseen työskentelyyn. Opiskelija osaa käyttää erilaisia tiedonhankintamenetelmiä ja verkko-oppimisympäristöjä oppimisensa tukena. Hän kykenee hyödyntämään alaan liittyvää tutkittua tietoa ja arvioimaan sen luotettavuutta.

Asiakokonaisuudet: omien taiteellisten tavoitteiden muokkaaminen lopputyösuunnitelmaksi, lopputyön toteuttaminen, monimuoto-opiskelu, verkko-oppimisympäristöt, luotettava tiedonhaku ja tiedon hyödyntäminen.

Liite 1. Erikoistumisopintojen etenemissuunnitelma

VAIHTOEHTOISET VEDOTUSMENETELMÄT VALOKUVAVAUKSESSA JA
TAIDEGRAFIKASSA -ERIKOISTUMISOPINNOT, 30 op

Opintojaksot / Etenemisjärjestys	1. lukukausi 15 op	2. lukukausi 15 op
XA80001 Valokuvauksen ja taidegrafiikan vaihtoehtomenetelmät 5 op	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
XA80002 Valotusfilmit 3 op	☐ ☐ ☐	
XA80003 Vedostuspaperit 6 op	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Vaihtoehtoiset työpajat 6 op XA80004 Hopeamenetelmät (3 op) XA80005 Pigmenttimenetelmät (6 op) XA80006 Öljymenetelmät (3 op) XA80007 Syväpaino (3 op) XA80008 Grafiikan uniikkimenetelmät (6 op)		☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
XA80009 Lopputyö ja lopputyönäyttely 10 op	☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
	☐ = 1 op	